

**Hans Waldenfels,
Fenomén křesťanství.
Křesťanská univerzalita
v pluralitě náboženství,
Praha: Vyšehrad – Zvon 1999, 144 s.**

Reakce křesťanství na náboženský pluralismus nabývá v devadesátých letech na intenzitě a zajímá stále více autorů. Toto téma je nezdídká spojováno s mezináboženským dialogem, tedy s problematikou, kterou čeští čtenáři znají hned z několika přeložených prací Hanse Künga.

Knihou dalšího německého teologa Hanse Waldenfelse *Fenomén křesťanství (Phänomen Christentum, Freiburg: Herder 1994)*, kterou do češtiny přetlumočil Miloš Voplakal, přibližuje reakce křesťanství na pluralismus, a to především v rovině multikulturních společností, přičemž se zamýšlí nad místem a postavením křesťanství v rámci sociokulturních proměn.

Křesťanství, výrazný fenomén současnosti, se Waldenfelsovi stává mřížkou, skrze kterou v úvodní kapitole porovnává soudobý sekularismus a religiozitu. Sekularismus vymezuje nejdříve pojmově, následně jako proces, jímž se náboženství zbavuje obecné závaznosti a připravuje si pozici pro konstataování, že právě lidství, o které se má usilovat, není možné bez náboženského kontextu, přičemž křesťanství chápe jako odpověď na napětí mezi sekularitou a religiozitou. Všímá si také toho, že vedle křesťanství vznikají i jiné alternativní typy religiozity, jež přejímají podněty z různých zdrojů. V jejich analýze však již nepokračuje.

V druhé kapitole se Waldenfels pokouší popsat přechod od křesťanského novověku k postkřesťanské moderně. Počátek křesťanského novověku spojuje s objevením Ameriky a poukazuje na v té době úzké propojení křesťanství s evropským myšlením, jež vyústilo v silný eurocentrismus. Nárok osvícenství na autonomii rozumu a odmítnutí božského zjevení diagnostikuje jako historickou podmíněnost, naivitu a omezenost – pro tento stav si vypůjčil od Horsta Eberharda Richtera termín *komplex Boha*. Komplex Boha znamená, že člověk dosadil sám sebe na místo Boha a tak uvolnil cestu pro nadměrný antro-

pocentrismus, jehož důsledkem je údajně zpustnutí lidského nitra.

Zatímco první staletí tzv. novověku spojuje Waldenfels s křesťanským myšlením, pro období postkřesťanské moderny je charakteristické vědomí polycentrického světa. Do popředí zájmu se dostává moment plurality, identity, jedinečnosti atd. Možné soužití různých vzájemně si cizích kultur, názorů, náboženství vyžaduje novou formu jednání, které, má-li být úspěšné, musí být nesené především dialogem. Mezináboženskému dialogu přisuzuje Waldenfels (stejně jako Küng) nezanedbatelné místo v současných proměnách světa.

V další části se zamýšlí nad uskutečňováním dialogu. Přiznává, že svobodná partnerská setkání ve věci náboženství jsou dosud vzácná. Přesto křesťanství usiluje o dialog, který kotví v teologických premisách týkajících se trinitárního chápání Boha a víry ve vtělení. Rozebírá rovněž funkci náboženství v konkrétním životě jednotlivce nebo společnosti: Náboženství, v tomto případě především křesťanství, představuje možnou odpověď na otázku po „spásě“, kterou lidstvo hledá od nepaměti. Křesťanství takovou odpověď předkládá z pozice univerzální platnosti, avšak stejně tak činí i další náboženství. S tímto vědomím se Waldenfels v dalších kapitolách zaobírá těmi náboženstvími, která hlásají světu univerzální spásu.

Čtvrtá kapitola popisuje proměnu vztahů v dějinách mezi křesťanstvím a židovstvím – od původního ignorování a antagonismu až po současné hledání společných komponent. Zvláštní důraz klade Waldenfels na pojetí tzv. *anamnetické kultury*. Kategorie paměti jako nezbytné součásti křesťanství je převzata od J. B. Metzze, kterého autor často cituje. Anamnéza by v křesťanství měla nahradit substituční model, který křesťanství pasoval na dědice židovského zaslíbení. Za impuls pro znovupřednostňování paměti proti myšlení nesenému idejemi (které jsou důsledkem prosazování „řeckého ducha“ v teologii) je považována tragédie Osvětlení. Skrze ni si křesťanství uvědomilo, že židovství je jeho trvalým kořenem a podle toho uzpůsobuje svůj dialog s ním.

Zaměření páté části se dotýká rozboru islámu a jeho vztahu ke křesťanství. Islám jakožto světové náboženství si činí nárok na

zprostředkovávání Božího slova, čímž se stává silnou výzvou pro křesťanství, neboť zpochybňuje pojetí jím zprostředkované spásy. Další zátěží pro vedení dialogu mezi křesťanstvím a islámem je ztotožňování islámu především s „islámským fundamentalismem“. Waldenfels si všímá toho, že koncilové prohlášení *Nostra aetate*, kterým dnes katolická církev dokládá svou otevřenost, neobsahuje žádnou zmínku např. o přislíbení země Židům, stejně jako v kapitole o islámu zamlčuje postavu Muhammada. Předkládané nakočení k dialogu tak vlastně odsouvá do pozadí podstatné rozdíly, které mohou dialog kdykoliv zmrzit.

Nutno konstatovat, že kapitola o islámu obsahuje největší faktografické slabiny. Jedné z nich se Waldenfels dopouští tam, kde jednoznačně ztotožňuje sunnitský islám s arabským etnikem a ší'itský islám s perskou oblastí. Nebere vůbec v potaz, že ší'a vznikla právě v arabském prostředí. Sufismus (mystiku), jeho šíření a vliv klade naopak příliš jednostranně do oblasti opět nearabské. Islámský střet se západním modernismem zjednodušuje na reakci islámského fundamentalismu, který mu tak představuje nejvýraznější reakci odmítání Západu, jehož vliv spojuje především se zesoukroměním náboženství, aniž by se zmínil o existenci intelektuálního islámského reformismu, který naopak zprivátněně islámu přijímá za jednu ze svých stěžejních idejí. Vymezování tradičního islámu vůči západnímu světu podmiňuje archaickým chápáním světa a tím, že islám neprošel procesem kritického „osvícenství“, aniž by vysvětlil problematiku idžtihádu (samostatný úsudek, přípustnost samostatné interpretace koránu), jenž je samotným islámem reflektován jako jedna z příčin úpadku.

Další kapitola analyzuje hinduismus a buddhismus, dvě asijská náboženství ztělesňující podle Waldenfelse silné konkurenční varianty, které z křesťanství činí „pouze“ jednu z možných odpovědí na otázku po smyslu lidského života. Poté autor rozebírá pojmy fundamentalismus a synkretismus, jejich typy a především formy projevů ve společnostech. Waldenfels zaznamenává proměny postavení křesťanství ve světě a poukazuje na nárůst pluralizace, přičemž odmítá nadbytečnou sebekritiku křesťanství, která

je jednosměrná a mohla by zavánět až sebe-mrškačstvím. Východisko z přepolarizování situace vidí v komunikaci. Aby však nedocházelo ke zplošťování, je nutné, aby se médiem pro dialog mezi Bohem a člověkem stal Ježíš Kristus (jde o parafrázi McLuhanovy věty, že médiem je poselství). Dialog, který je díky personalizovanému médiu osmyslněn, tak podle Waldenfelse nabývá na významu a je aplikovatelný i na společnost. Takto si Waldenfels připravil půdu pro závěrečnou kapitolu, v které vyjadřuje svůj osobní postoj vyjádřený heslem *fascinace křesťanstvím*.

Křesťanství chápe jako cestu, která směřuje ke spáse. Cesta ke spáse je následováním Boha, který vytváří s člověkem společenství (*communio*), jež je rozšířením společenství, které Bůh zakouší v sobě samém. Zároveň křesťanství dává odpověď na extrémní lidské situace, na smrt a vinu. Vyrcholením Waldenfelsovy fascinace křesťanstvím je konstatování, že žádné jiné náboženství nemá na zřeteli člověka a nevede intenzivně dialog jako právě křesťanství.

Waldenfelsova kniha se tak z analýzy fenomenálního křesťanství ve spektru jiných náboženství a pod zorným úhlem mezináboženského dialogu mění v apologetickou řeč obhajující výlučnost křesťanství. Je otázkou, může-li být mezináboženský dialog vedený mezi náboženstvími s univerzalistickými aspiracemi něčím jiným než apologetickými řečmi obhajujícími sebe sama. Zdá se, že mezináboženský dialog, o kterém se tak vehementně mluví, začíná suplovat předcházející staletí sebestředného vidění a vystupování.

Očekávání, že nová kniha H. Waldenfelse napomůže k orientaci ve složitých postojích křesťanství k mezináboženskému dialogu, včetně souvislostí vázajících se na proměny sociokulturního řádu světa, tak nebylo naplněno. Nezasvěceným čtenářům přináší sice základní poučení, celou problematiku však ani zdaleka nevyčerpává.

JAN VÁNĚ